

TAR FERENC

Adalékok a nagykanizsai sörgyártás történetéből

„**E**város felette élénk, mert Pest és Horvátország, ismét Bécs és Szlavónia s Bosnyák országok közt fekiüdvén, kereskedése nagy fontosságú: sertés-, gabona-, marhavásárai felette híresek, s törökországi sertések, ökrök mind itt mennek keresztül... ezenkívül majd csaknem egész Somogy innen viszi a gyári és gyarmati árukat...” Írta Nagykanizsáról Fényes Elek 1851-ben megjelent Geographiai szótárában.

A település fejlődésében az újabb lendületet az 1861-ben átadott Déli Vasút jelentette. A Budát Nagykanizsával összekötő pálya a Balaton déli partján végighaladva hozzájárult a balatoni fürdőélet megindulásához is.

A városban bankok és takarékpénztárak alakultak, tőkét és gazdasági háttérrel biztosítva a rohamosan fejlődő iparnak és kereskedelemnek. A század végén vállalkozó szellemű iparosok gyárra fejlesztették üzemeiket, vagyoni gyarapodásuknak köszönhetően a nagykereskedők is bekapcsolódtak a nagyipari termelésbe.

Az 1880-as évektől kezdődően több gyárat és üzemet alapítottak. Ekkoriban létesült Weiser János mezőgazdasági gépgyára, Franz Lajos és Társa gőzmalma. A nagy múltú viszszatekintő Blau féle konyakgyárum és likörgyártással szélesítette

Gelsei Guttman Vilmos, a nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbank elnöke

termékeinek skáláját. A fával foglalkozó kereskedés két nemzedék alatt a nagytőkések sorába emelte és bárói címet szerzett a Guttmann családnak.

A városban mind jólétezőbbé vált a vendéglátó- és szolgáltatóipar. Mivel a filoxeravész következtében a bor ára magasra szökött, néhány kanizsai polgár és pénzügyi igazgató elhatározta, hogy a növekvő igények kielégítésére sörgyárat létesít. s így – az osztrák behozatal ellenére – a figyelem a sörtermelés és malátagyártás fejlesztésére irányult. A nagykanizsai Kereskedelmi és Iparbank elnöke, Gelsei Guttmann Vilmos indítványára a nagykanizsai üzletemberek és vállalkozók 1892-ben elhatározták, hogy a városban egy malátagyárral együtt üzemeltetett sörgyárat alapítanak. A gyár alapító okiratát 1892 június 30-án írták alá.

Az alapítólevél így indokolta a gyár alapítását: „A maláta- és sörgyárnak az alapítását nagyrészen azon körülmény segítette elő, hogy hazánkban a *phyloxera* pusztítása a közönséget a sörfogyasztásra utalta. Elősegítette azon körülmény, hogy az ország legnépesebb és nagy forgalommal bíró dunántúli része nagyobb szabású sörgyárral még nem bírt, de elősegítette a részvényesek részére előreláthatólag joggal kilátásba helyezett jólétezőség is.”

A vállalkozás neve Kanizsa Serfözde Részvénytársaság lett. Az alaptőkét 500.000 forintban állapították meg. Megkezdődött a gyári komplexum az akkori kornak megfelelő legszebb, legkorszerűbb megvalósítása, felépítése. Az épületeket Konecsny és Nedelnik építésmérnökök vezetése mellett emelték fel. A belső berendezést a világszínvonalat biztosító, híres Ringhofer cég szállította, a 32 holdnyi kiterjedésű földterületen létesített üzemek számára. A sörfözde épületét kiegészítette az erjesztőkamrák sora, az ászokpince, továbbá a gépház, a kazánház, a vízszűrő épület, a fahordók szurkolóüzeme. A főépületek köré sorra létesültek a kiszolgáló jégverem, asztalosműhely, kádárműhely, azokon túl a lóistállók. A korabeli feljegyzések szerint anyagraktár, hordópajta

és szuroktároló egészítette ki a gyártelep épületegyüttesét. A közeli, átellenben lévő vasúti teherpályaudvarról iparvágány ágazódott le, csatlakoztatva a gyárépületeket a vasúti szállítás vérkeringésébe.

A Nagy Kanizsa-i sörgyár

A kezdeti években a gyár cseh és morva munkásokat foglalkoztatott. Néhány év múltán már helybeli magyar munkások végezték a szakmunkákat, betanulva a vendégmunkások mellett. A malátagyár 1894-ben már 133,5 tonna malátát készített. A terméket „Balatoni maláta” néven hozták forgalomba, és nagy mennyiségben szállították Görögországba, Belgiumba, Svájcba és Olaszországba. A sörfőzde 1895. február 5-én kezdte meg működését és ugyanezen év május 2-án már mérték az első sört.

A főbb magyarországi értékesítési helyek elsősorban a Balaton és vidéke, aztán Budapest, Székesfehérvár, Sopron, Barcs, Kapuvár, Zalaegerszeg, Csáktornya, Csurgó és Szentgotthárd volt. Néhány éven belül a vállalatnak Fiumében 40 korcsmája működött, nagykanizsai sört csapoltak Triesztben, Splitben és Polóban is, de lehetett kapni az egész adriai tengerpart mentén. Az akkori technológia szerint a kész sört általában szűrés nélkül hozták forgalomba 25, 50 és 100 literes, belül szurkolt fahordókban. Palackozottan nagyon kevés sör került a fogyasztókhoz.

A gyár épülete színhelye volt több kulturális eseménynek is. Ezek közül kiemelkedik az 1906. augusztusában megrendezett Dunántúli Dalosverseny, amelyen 13 énekkar vett részt. Az ország minden ötödik kórusa megjelent Nagykanizsán. Augusztus 18-ára kilobogózták a várost, a városháza előtt Vécsey Zsigmond polgármester köszöntötte a dalosokat. A verseny a sörgyár katakombáiban zajlott, ahová 2000 ember zsúfolódott be.

Üdvözlőlap a sörgyárban rendezett dalünnepről

A közel 800 vendég meglegedve távozott a sörgyárból, a dunántúli városból.

A nagykanizsai sörgyár 1911-ben a nevét Király Sörfőzde Részvénytársaságra változtatta.

A növekvő igényekre tekintettel a sörgyárat 1915-ben jelentősen bővítették, termelését növelték. Azonban 1916-tól az első világháborús kényszergazdálkodás miatt a közéletmezés biztosítására korlátozták a sör- és malátagyártáshoz felhasználható árpa mennyiségét. Ennek következtében a sörtermelés a háború vége felé erősen csökkent. A trianoni békeszerződés miatt a magyarországi sörgyárak, köztük a Király Sörfőzde is, a környező területek elcsatolásával jelentős felvevő piacokat veszített.

A világháború utáni Magyarország területén előzőleg 13 sörgyár működött, melyből hamarosan 6 bezárt. A sörtermelés minimálisra csökkent, alig érte el a háború előtti 15%-át.

Ennek ellenére a nagykanizsai sörgyárnak sikerült megőrizni működőképességét. A nehézségek áthidalására a Király Sörfőzde Részvénytársaság sertéshízalldát és kenyérgyárat létesített.

Az 1920-as évek második felében több megállapodást kötött a nagykanizsai Király Serfőzde Rt., a soproni Nyugat-Magyarországi Serfőzde és Malátagyár Rt. és a Kőszegi Serfőzde és Malátagyár Rt. a „verseny kiküszöböléséről.” Az 1927-es megállapodás szerint „az egymással folytatott verseny egészségtelen kinövésének és az ezzel kapcsolatos visszaélések megszüntetése céljából” köttetett. Egy 1927-es megállapodás szerint „a Polgári (Kőbányai-TF), a Soproni és Kőszegi Serfőzdek arra kötelezik magukat, hogy a jelen megállapodás tartalma alatt nem fognak sem hordósört, sem palacksört, sem közvetlenül, sem közvetve... árusítani a következő területeken:

*Nagykanizsa városában és nagykanizsai járásban
a tapolcai járásban
a sümegi járásban
a letenyei járásban
a zalaszentgróti járásban
a pacsai járásban...*

A Király Serfőzde Rt. is hasonló kötelezettséget vállalt a Dunántúl más vidékeire. A fenti sörgyárak a Kőbányai Polgári Serfőzdekkel 1928-ban a piaci együttműködésről állapodtak meg. „Szerződő felek nemcsak respektálni tartoznak egymás védett vevőit, hanem azonkívül

még arra is kötelezik magukat, hogy még saját védett vevőiknek sem fognak sört szállítani a másik gyár számára védett helyen levő üzlet céljaira... a helyiségvédelem megelőzi a személyvédelmet.”

Egy 1928-as jelentés szerint: „A rossz gazdasági viszonyok, melyek ügyfeleinket a közelmúlt esztendőekben nagy próbáknak tették ki, vállalatunkra is kihatással voltak.”

1928. júniusában a Dreher-Haggenmacher Első Magyar Részvény Serfőzde RT kőbányai cég megvette a Király Sörfőzde Részvénytársaságot, és a gazdasági világválság utolsó évében 1933-ban leállította a sör- és malátagyártást Nagykanizsán.

1938-tól a gazdasági helyzet javulása, a területgyarapodás, valamint az 1940. évi rossz bortertermés következtében a sörtermelés ismét növekedett.

1941 januárjában felújították és üzembe helyezték a Király Sörfőzde Részvénytársaság üzemeit 120 munkással. Igazgatója Metzger István lett, akit a Dreher-Hagenmacher Első Magyar Részvény Serfőzde RT. állított a nagykanizsai Sörgyár élére. Az éves sörtermelés 1942-ben már elérte a 70.000 hektolitert. A sörfogyasztás gyors emelkedéséhez hozzájárult az a körülmény, hogy az országhoz visszacsatolt Muraközt is a nagykanizsai sörgyár látta el termékeivel.

Az 1930-as évek végén 40-es évek elején éreztették hatásukat az ekkor életbe léptetett zsidótörvények. „A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásáról szóló 1939: IV. t.c. végrehajtása tárgyában kiadott rendelet értelmében” kimutatást kellett készíteni az értelmiségi munkakörben foglalkoztatottak illetményéről. 1939-ben és 1940-ben is felszólította a kormánybiztosság a gyár vezetését, hogy „az értelmiségi munkakörben foglalkoztatott zsidó munkavállalók illetményét csökkentse”.

1944-ben a háborús események, a front közeledte miatt ellátási, szállítási nehézségek adódtak. Termelési korlátozást kellett foganatosítani.

A második világháborús események, bombázások során szerencsére a sörgyárat nem érte károsodás. A szovjet katonai alakulatok elől visszavonuló német csapatok, a gyár vezetőségének minden tiltakozása ellenére 1945. március 31-én felrobbantották a sörgyár kazánházát.

A harci cselekmények elcsitulása után áldozatos munkával helyreállították a kazánházat, de a malátagyártás és a sörfőzés nem indulhatott meg a gyártelepen. Csak sörlerakatként működött - Kőbányáról szállították az értékesítésre kerülő sörmennyiséget. A munkások, alkalmazottak nagy részét elbocsátották. A felvevő piac is akadozott, még a Kőbányáról Nagykanizsára szállított sör eladása is nehézségekbe ütkö-

zött. Az 1946-os pénzreform után a fogyasztóknak nem volt elég forintja a sör megvásárlására.

1945. után „új szelek fújtak” a sörgyártás területén is. Egyre nagyobb szava lett a Király Serfőzde Rt. üzemi bizottságának. Több levél fennmaradt, amelyben a dolgozók életkörülményeinek javítását szorgalmazzák. Kifogásolják, hogy „*átlagban egy tisztviselőnek kb. háromszor annyi fizetése van, mint egy szakmunkásnak... Kérjük az Elvtársainkat, hogy járjanak közbe ezügyben oly módon, hogy a nagykanizsai vállalatnál valamely módon a munkások egy oly juttatást kapjanak, miáltal a tisztviselők és a munkások között az aránytalan különbséget eltűnjön, és egy elfogadható fizetési arány jöjjön ki... Szabadság! Barátság!*” A levelek egyre inkább elérték céljukat.

A Király Sörfőzde Részvénytársaságot az 1948. március 25-ikén államosították. 1949 májusában újabb változás történt, feloszlatták a részvénytársaságokat.

Három önálló sörgyár alakult az országban. A Kőbányai Sörgyárak Nemzeti Vállalata keretébe sorolták be a nagykanizsai volt Király Serfőzde Részvénytársaságot is. Szerény keretek között 1949 végéig folytatódtek a próbálkozások a sörgyártás felújításával Nagykanizsán, de a felettes szervek akkor végleg elhatározták a sörgyár teljes leszerelését.

Még a sörlerakat sem maradhatott a gyártelep területén. Átköltöztették az Ady utca 25. szám alatti szikvízüzem helyiségébe, ahol már mint a pécsi Pannonia Sörgyár sörlerakata működött.

Öt esztendő telt el, amikor a sörigény nagymérvű növekedése újra aktuálissá, szükségessé tette az 1933 óta csak vegetáló, majd ideiglenesen megszüntetett nagykanizsai sörgyár rekonstrukcióját.

A magyar Minisztertanács 1954. október 13-án határozatot hozott a sörgyár és a malátagyár újjáépítésére. A cég neve Nagykanizsai Sörgyár lett. Az Élelmiszeripari Minisztérium Gömör Jánost nevezte ki igazgatónak. A minisztertanácsi határozat értelmében az építkezést kiemelt beruházásként kezelték. Az építkezés szakmai felügyeletére Kőbányáról hét söripari szakembert irányítottak Nagykanizsára. A még használható és felújítható berendezéseken kívül beépítették a Fővárosi Serfőző Vállalat leszerelt berendezéseit is. 1955. januárjában kezdődött meg a tényleges földmunka, valamint a szükséges építkezés. 1956. május hónapban megkezdődött a próbaferőzés. Az első kész sört 1956. június 16-án fejtették le, és már június 26-án megindult az értékesítés. 1956-ban, alig több mint féléves üzemeléssel, összesen 85.450 hektoliter készsört termelt és értékesített a gyár, melynek túlnyomó többsége – 76.350 hektoliter – hordó sör volt, döntően Balatoni Világos és Kinizsi.

A gyár dolgozóinak száma, a munkás és alkalmazotti létszám az indulás évében együttesen 224 fő volt.

Fokozatosan nőtt az értékesítésen belül a palackozott sörök aránya. (1956 – 10,6%, 1966 – 55,4%) A Nagykanizsai Sörgyárnak az első évektől kezdve a következő helyeken voltak kirendeltségei, ahol szintén teljesen kézimunkára berendezett Rapid típusú palackozógépeken töltötték a sört: Pápa, Siófok, Veszprém, Kaposvár, Balatonboglár, Keszthely. Később további kirendeltségek létesültek Zalaegerszegen, Körmenen és Nagyatádon. Viszont kivált az értékesítési hálózatból Pápa és Veszprém. A gyors fejlődésre jellemző, hogy 1957-ben már 367 fővel dolgozik a gyár. Ebben az évben indult a helyreállított üzemben a malátagyártás. A gyár dolgozóinak létszáma ezzel a termelésbővítéssel 1958-ban már 426 fő volt.

1959. január 1-jén megalakult a Magyar Országos Söripari vállalat, ettől kezdve a korábbi önálló sörgyár a vállalat gyáraként működött tovább.

A volt kanizsai sörgyár napjainkban

A II. ötéves terv kiemelt beruházásaként 1963-ban megkezdődött az új malátagyár építése.

A malátagyár teljes kapacitással 1965. december 15-étől termelt. 1962-1964-ben az NDK gyártmányú 6000 palack/óra teljesítményű palackozógépeket és az azt kiszolgáló, megfelelő kapacitású gépsorokat építettek be. A palackozott sör tért hódított. (1967 – 62,1%, 1976 – 81,9%)

A komló termőterülete Magyarországon 1965-től kezdve érezhetően csökkenni kezdett, és 1970-re a hazai komló a söripar szükségletének alig 40%-át fedezte.

A gyár a Holsten-Braurei AG hamburgi sörgyárral 1984. március 16-ával licencszerződést kötött Holsten típusú sörök főzésére Nagykanizsán. A szerződő felek a licencszerződést 10 éves időtartamra kötötték meg. Az első Holsten-söröző Nagykanizsán létesült már 1984-ben, melyhez Holsten még biztosította a teljes belső berendezést. Szerzte az

országban elterjedtek a Holsten sörözők. A 10 évre kötött szerződés lejártá után a kanizsai sörgyártás újra hanyatlásnak indult.

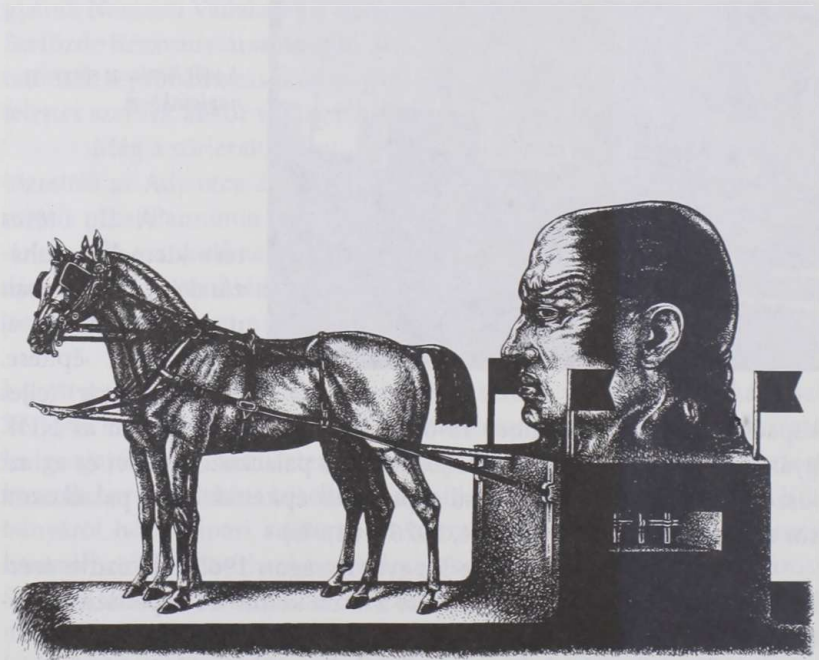
A rendszerváltás utáni nehéz években jelentősen visszaesett a sörfogyasztás és a termelés is. A 7 magyar sörgyár 1990-ben 9,799, 1993-ban 7,831 millió hl-t termelt. A legnagyobb visszaesés a Kanizsai Sörgyárban volt. (1990: 1,255 milli hl, 1993: 0,731 millió hl.)

Ma a szebb napokat megélt épületegyüttest nagyrészt nem a dolgozók, hanem az idő, az enyészet koptatja...

A mai viszonyokkal kapcsolatban azonban két dolgot feltétlenül meg kell említeni.

A gyár területén egy francia tulajdonban lévő malátagyár működik.

Másrészt van Nagykanizsán egy Fradi-kocsma, ahol Szabó Béla saját találmányát, a zöld sört árulja. Ez ma a kanizsai sör...

Szurcsik József: Fogat